

Mirna Sindičić Sabljo

Sveučilište u Zadru
Original scientific paper

Samuel Beckett između dviju obala Jadrana

Rad prikazuje i uspoređuje recepciju Samuela Becketta u Hrvatskoj i Italiji tijekom druge polovine XX. stoljeća. O recepciji se govori na razini prijevoda, književne i kazališne kritike, kazališne djelatnosti te u autorskim opusima hrvatskih i talijanskih književnika. Uspoređuju se osnovne razlike Beckettove hrvatske i talijanske recepcije uzrokovane različitim prilikama u primateljskom sustavu, potom se utvrđuje kojim se mjerilima vrednovao Beckettov opus u dvije sredine, kakva su se gledišta o njegovu radu pojavljivala, kako se proi-

zvodilo značenje njegovih tekstova u novoj sredini te kakva je ukupna sudbina njegova djela u dvije kulture. Rad se metodološki temelji na francuskoj školi komparativne književnosti, a teorijski oslonac u radu nude i suvremene kazališne teorije, suvremene teorije prevodenja, estetika recepcije i teorija čitateljskog odgovora.

Ključne riječi:

Samuel Beckett, teatar absurda, recepcija, talijanska književnost, hrvatska književnost

Paul Van Tieghem u knjizi *Usporedna književnost (La Littérature comparée, 1931.)*, prvom metodološki utemeljenom priručniku komparativne književnosti, među temama koje ta disciplina proučava navodi i međunarodne književne veze (sudbinu ugleda autora u stranoj sredini i posrednike). Pojašnjava da radovi o navedenoj temi mogu proučavati način na koji se određeno književno djelo prenosi iz jedne nacionalne književnosti u drugu, kako se taj prijenos odvija, koji su mu posrednici pogodovali te vrši li to djelo utjecaj u drugoj sredini. Istraživanja bi trebala odgovoriti na pitanje kakve su bile reakcije u periodici, jesu li se reakcije publike i književne kritike razlikovale, koliko je druga usmjeravala prvu, u kojoj je mjeri određeno djelo bilo poznato u široj javnosti, je li ga književna publika upoznala neposredno ili pomoću prijevoda, je li bilo otpora u recepciji te je li utjecaj bio kratak i površan ili dugotrajan i dubok.¹

Na pojmu se utjecaja godinama, čak i desetljećima, temeljila teorija kompara-

1 PAUL VAN TIEGHEM, *Usporedna književnost*, Beograd, Naučna knjiga, 1955., str. 98.

tivne književnosti. U knjizi *Što je komparativna književnost? (Qu'est que la littérature comparée, 1983.)* autora Pierrea Brunela, Claudea Pichoisa i Andréa M. Rousseaua, pojam utjecaja zamijenjen je pojmom recepcije.² Komparatisti književnosti s vremenom su uvidjeli da je neprimjereno govoriti samo o utjecaju jednog pisca na drugog s obzirom na to da je uvijek posrijedi mnogo kompleksniji proces književnih kontakata pa se stoga naglasak u proučavanjima premjestio s pošiljatelja i utjecaja na primatelja i recepciju. Poimanje utjecaja u književnosti preoblikovala je i teorija intertekstualnosti (posebice radovi Rolanda Barthesa i Julie Kristeve) te teorije recepcije (radovi H. R. Jaussa, S. Fisha, W. Isera) koje su dale nov poticaj istraživanjima.

Proučavanje recepcije i književnih prijevoda i danas je vrlo važno i plodno područje komparatističkih istraživanja, posebice stoga što studija recepcije određenog autora nije studija samo o tom autoru, istovremeno je to i studija o njegovim čitateljima iz različitih razdoblja i kultura. Recepcija jednoga autora u određenoj zemlji i vremenu tvori integralni dio književnoga ukusa koji pomaže oblikovati čitateljsku publiku za prijem stranoga autora koji uvodi nove književne postupke. Recepcija je uvjetovana prijevodima, književnom tradicijom u toj sredini te slikom o zemlji i književnosti iz koje djelo dolazi. Proces recepcije je uvijek kompleksan i uvjetovan različitim činiteljima: financijskim, ideološkim, sociološkim, kulturološkim, političkim i tehničkim, stoga je na početku istraživanja uputno proučiti kontekst jer on djeluje na stvarne čitatelje. Čitatelji, ali i kritičari, proizvod su određene društvene i povijesne sredine.

Tekstovi autora iz različitih zemalja sabrani u zborniku *The International Reception of Samuel Beckett*³, kao i brojni radovi objavljeni tijekom posljednjih desetljeća o Beckettovoj recepciji u različitim dijelovima svijeta, svjedoče o globalnoj recepciji tog pisca, o različitim čitanjima njegovih tekstova, izvedbama diljem svijeta te o činjenici da je recepcija Samuela Becketta nerijetko imala «ključni značaj za kulturne povijesti brojnih zemalja i regija»⁴. Beckettovu je recepciju posebice izazovno istraživati stoga što je u pitanju bilingvalan autor koji je isto-

2 YVES CHEVREL, *De l'influence à la réception critique*, u: *La Recherche en littérature générale et comparée. Aspects et problèmes*, Paris, S. F. L. G. C., 1983., str. 89–107.

3 *The International Reception of Samuel Beckett*, ur. M. Nixon, M. Feldman, London & New York, Continuum, 2009.

4 MARK NIXON, MATTHEW FELDMAN, *Introduction: 'Getting Know' – Samuel Beckett's International Reception*, u: *The International Reception of Samuel Beckett*, ur. M. NIXON, M. FELDMAN, London & New York: Continuum, 2009., str. 6.

vremeno pisao na francuskom i engleskom jeziku te stoga što je u pitanju autor koji u potpunosti ne pripada kanonu ni jedne nacionalne književnosti. Namjera ovog rada u kratkim je crtama predstaviti osnovne odlike talijanske i hrvatske recepcije Samuela Becketta te ukazati na sličnosti i razlike u prijemu, čitanju i tumačenju opusa jednog od ključnih autora 20. stoljeća.⁵

* * *

I hrvatska i talijanska recepcija Samuela Becketta počinju neposredno nakon premijerne izvedbe *U očekivanju Godota* (*En attendant Godot*) u Parizu 1953. godine, zahvaljujući kojoj je Beckett i došao u središte zanimanja, isprva francuske, a potom i svjetske književne javnosti.⁶ Talijanska je kazališna publika, za razliku od hrvatske, Blinovu postavu *U očekivanju Godota* imala prilike i vidjeti, tijekom gostovanja trupe u kazalištu Piccolo Teatro u Milanu 1953. godine. U Italiji je *U očekivanju Godota* postavljen na pozornicu već iduće, 1954. godine u kazalištu Vittoria (Teatro Vittoria) u Rimu, u režiji Luciana Mondolfa. Mondolfova režija, u odnosu na onu Rogera Blina, u manjoj mjeri naglašava klaunovske aspekte u ponašanju likova, a više tragičnost i ljudskost glavnih likova, Vladimira i Estragona. Na talijanski je tekst preveo Carlo Fruttero, što je zanimljivo s obzirom na to da takav način rada u to vrijeme nije bila uobičajena praksa prevoditelja, s uvidom u francusku (*En attendant Godot*) i englesku (*Waiting for Godot*) verziju Beckettova teksta.⁷ Carlo Fruttero idućih je godina preveo i druge Beckettove dramske tekstove: *Svršetak igre* (*Fin de partie*), *Svi koji padnu* (*All that fall*) te *Posljednju vrpcu* (*La dernière bande*). Uz Alda Tagliaferrija, Fruttero je među prvima u Italiji prepoznao značaj Beckettova rada te bio njegov prvi talijanski

5 Usporedba će se temeljiti na rezultatima ranijih istraživanja Beckettove recepcije u Italiji koja su proveli Luca Scarlina, Daniella Caselli, Franco Quadri, Carla Locatelli i Lorenzo Orlandini, kao i na rezultatima vlastita istraživanja Beckettove recepcije u Hrvatskoj provedenog za potrebe pisanja doktorskog rada pod naslovom "Recepcija francuskoga novog kazališta u Hrvatskoj 1953.-2010." (rad je obranjen u ožujku 2013. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu).

6 *U očekivanju Godota* u režiji Rogera Blina premijerno je izveden siječnju 1953. godine u kazalištu Babylone (Théâtre de Babylone) u Parizu.

7 Carlo Fruttero u to je vrijeme živio u Parizu te je za izdavačku kuću Einaudi pronalazio nove naslove za prijevod i objavu. Nakon što je vidio izvedbu *U očekivanju Godota*, predložio je i da se taj tekst prevede na talijanski jezik i objavi. Radeći na prijevodu, konzultirao je Samuela Becketta koji mu je pomogao razjasniti neke poteškoće u izvornom tekstu (usp. *Tegole dal cielo. Lefetto Beckett nella cultura italiana*, vol. 1, ur. G. ALFANO, A. CORTELESSA, Roma, Eup, 2006., str. 242).

prevoditelj i promicatelj.

U Hrvatskoj je među prvima pozitivno o Beckettu pisao ugledni kazališni redatelj Marko Fotez. Godine 1954., po povratku s putovanja u Pariz, objavio je informativni članak o pariškom kazališnom životu u dnevnim novinama «Vjesnik» u kojem, između ostalog, spominje Blinovu režiju *U očekivanju Godota* te ju pozitivno vrednuje. Tijekom druge polovine pedesetih godina, nakon pariške praiizvedbe *Godota*, a potom i nakon beogradske premijere,⁸ hrvatski su književni i kulturni časopisi obavještavali svoje čitateljstvo o objavi novih Beckettovih tekstova te premijerama njegovih dramskih tekstova u različitim zemljama.⁹ Beckett je predstavljen kao jedan od najboljih suvremenih dramatičara i kao vodeći pisac avangardnoga kazališta. Njegovo se ime vrlo rano počelo povezivati s imenima Eugènea Ionesca i Arthura Adamova, što je postalo posebice učestalo nakon prvih izvedbi Ionescove *Čelave pjevačice* i *Instrukcije* u Zagrebu 1956., tj. 1958. godine.¹⁰ Beckett i Ionesco poimaju se kao avangardni dramatičari koji radikalno odbacuju aristotelovsku dramaturgiju i čiji tekstovi odražavaju osjećaj nesigurnosti i tjeskobe izazvane užasima Drugog svjetskog rata i hladnoga rata.¹¹

U obje se kulture Samuel Beckett tijekom pedesetih godina poima i prihvaća kao poglavito dramski pisac, i to francuskog jezičnog izraza. Tek krajem petog i početkom šestog desetljeća 20. stoljeća zanimanje prevoditelja, književne kritike i čitatelja počinje privlačiti i Beckettov prozni opus, u prvom redu romani trilogije (*Molloy*, *Malone meurt*, *L'Innommable*), a potom i rani prozni tekstovi napisani na engleskom jeziku (*Murphy*, *More Pricks than Kicks*, *Watt* itd.). Pedesetih godina o Samuelu Beckettu ni u Hrvatskoj ni u Italiji nije objavljena nijedna monografija, već se o njegovu radu pisalo isključivo u različitim časopisima. Najviše se raspravljalo o eksperimentalnosti forme Beckettovih tekstova, njegovu

- 8 *U očekivanju Godota* premijerno je izveden u kazalištu Atelje 212 u Beogradu 1956. godine, u režiji Vasilija Popovića. To je bila prva izvedba navedenog teksta u nekoj od zemalja istočne Europe.
- 9 H. GRÜN, Iz moderne dramaturgije: Godeau i Godot, «Republika», br. 2-3, 1954., str. 259–260; IVAN KUŠAN, *Novele i tekstovi ni za šta S. Becketta*, «Republika», br. 3, 1956., str. 61; M. M., *Na repertoaru svjetskih kazališta*, «Republika», br. 6-7, 1957., str. 5; ANONIMNO, *Putovi suvremenog kazališta: Samuel Beckett*, «15 dana», br. 10, 1958., str. 11.
- 10 Ionescove je tekstove na pozornicu postavio Vlado Habunek u Gradskom kazalištu «Komedija», tj. na sceni Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu.
- 11 Primjerice, vidi A. R., *Dva noviteta iz francuske dramaturgije na sceni Komedije: Razgovor s Vladom Habunekom o Neveuxovu Zamoru i Ionescovu teatru*, «Narodni list», 9. 2. 1956., str. 7; Z. MATETIĆ, *Noviteta u Komediji*, «Vjesnik», 17. 2. 1956., str. 8; MILICA JOVIĆ, *Ionesco na komornoj pozornici*, «Prisutnosti», br. 5-6, 1958., str. 373; VLADO MAĐAREVIĆ, *Nove dramske premijere*, «Republika», br. 3, 1956., str. 49; NENAD GOL, *Atomizirana dramaturgija Eugènea Ionesca*, «Studentski list», 1. 1. 1958., str. 10.

odnosu prema egzistencijalističkoj književnosti i francuskom novom romanu, a problematizirala se i njegova apolitičnost i odbijanje društvenog angažiranja. U Italiji prevladava humanističko-esencijalistički pristup tekstovima, a većina se kritičkih stavova temeljila na stavovima stranih, netalijanskih, tumača Beckettova opusa, čiji su tekstovi prevedeni na talijanski jezik. Talijanska se književna kritika u ocjenama Beckettova djelovanja u značajnijoj mjeri oslanja na francusku nego na angloameričku kritiku, koje tvore dva osnovna i međusobno neovisna korpusa unutar Beckettove kritike općenito.¹² Na talijanske su tumače Beckettova opusa najsnažniji djelovali stavovi Görgyja Lukácsa, Theodora W. Adorna, Jean-Paula Sartrea te potom i Martina Esslina. Na tragu stavova Görgyja Lukácsa, Beckett se nerijetko u počecima talijanske recepcije poimao kao apolitični nihilist kojeg zanimaju isključivo formalni eksperimenti.¹³ Značaj njegova rada nikad nije doveden u pitanje, no vrijednost postignuća jest, posebice zbog pretpostavljenog nihilizma koji kritika u njegovim tekstovima pronalazi. Pedesetih godina 20. stoljeća, u vrijeme kad veliki dio svjetske javnosti prepoznaje značaj njegovih tekstova, Beckettova recepcija u talijanskom kazalištu i kulturi ostaje razmjerno rezervirana i spora. Do *Divnih dana*, izvedenih sredinom šezdesetih godina, nije stekao značajnije priznanje talijanske publike, no zahvaljujući *Divnim danima* Beckettova se vrijednost kao originalnog i autora prepoznaje i cijeni.

Zbog stava da Beckettovi tekstovi odražavaju nihilistički stav i njegova je rana hrvatska recepcija bila u određenoj mjeri otežana, iako je, zahvaljujući specifičnom geopolitičkom položaju Jugoslavije nakon Drugog svjetskog rata, u hrvatsku kulturu Beckettovo književno stvaralaštvo uvedeno ranije nego što je to bio slučaj s kulturama većine zemalja komunističkog bloka. Naime, pored niza informativnih i tonom neutralnih ili afirmativnih prikaza Beckettova djelovanja u isto se vrijeme objavljuje i nekoliko izrazito negativnih tekstova o Samuelu Beckettu. Sudovi o Beckettovim tekstovima temelje se na ideološkim pretpostavkama i bliski su marksističkoj kritici koja u Beckettovim djelima vidi izraz propadanja

12 Više u: RONAN McDONALD, *Beckett Criticism*, u: *The Cambridge Introduction to Samuel Beckett*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006., str. 116–126; DAVID PATTIE, *Criticism*, u: *Samuel Beckett*, London & New York, Routledge, 2000., str. 103–201.

13 DANIELLA CASELLI, *Thinking of 'a Rhyme for „Euganean“: Beckett in Italy*, u: *The International Reception of Samuel Beckett*, ur. M. NIXON, M. FELDMAN, London, Continuum, 2009., str. 212.

zapadnjačkog kapitalističko-buržoaskog društva.¹⁴ Tekstovi Gustava Krkleca primjer su takvoga stava.¹⁵ Krklec dramu *U očekivanju Godota* naziva «dramom pod navodnicima», a Becketta optužuje da sve zavija u «gustu maglu nihilizma».¹⁶ Za Beckettova djela potom navodi da predstavljaju «dva koraka u maglu, u besperspektivnost, u pustoš», njegovo djelovanje vezuje uz egzistencijalizam (koji, prema Krklecu, problematizira strah, gađenje, čamu i mučninu), a čitatelje koji cijene Beckettov rad naziva «snobovima» koji se zanose modernom umjetnosti ni ne sluteći da će ona ubrzo izaći iz mode. Raspravi o vrijednosti Beckettovih dramskih djela priključio se i ugledni kazališni redatelj Branko Gavella. Tijekom posjeta Londonu vidio je izvedbu *U očekivanju Godota*, u režiji Petera Halla, te potom objavljuje članak u kojem izražava žaljenje što se taj Beckettov tekst u hrvatskom kazalištu nalazi u «stadiju izopćenosti» i što se proglašava uzorom «apstraktne nerazumljivosti i nesuvislog brbljanja».¹⁷

Miroslav Krleža, tijekom zasjedanja Saveza književnika Jugoslavije u Beogradu 1954. godine, istupa govorom u kojem je oštro osudio radikalnu modernističku i avangardnu umjetnost i njezino oponašanje. Otvoreno je izrazio svoje neodobranje kubizma, dadaizma, nadrealizma, moderne arhitekture, apstraktnog slikarstva te djelovanja niza književnika poput primjerice Stéphane Mallarméa, T. S. Eliota, F. T. Marinettija, Guillaumea Apollinairea, Jamesa Joycea i Samuela Becketta. Njihove tekstove drži izrazom nihilizma i kao takve nepodobnima za «naše društvo».¹⁸ Dužnosti koje je Miroslav Krleža obnašao u hrvatskom kulturnom i javnom životu omogućile su mu da ima ulogu svojevrsnoga arbitra ukusa i bude neosporni autoritet.¹⁹ Neosporno je da je Krležin tradicionalan i pomalo

14 Književnosti zapadnoeuropskih zemalja osuđivali su u godinama nakon Drugog svjetskog rata vodeći protagonisti kulturnog i političkog života. Primjerice, Milovan Đilas je na Petom kongresu KPJ 1948. godine izjavio da je književnost zapada u potpunom rasulu te da «u njoj orgijaju svakojaki kubisti, nadrealisti, egzistencijalisti, pseudoumjetnici i pseudo književnici tipa Pikasa i Sartra.» (*V. Kongres KPJ, izvještaji i referati*, Kultura, Beograd, 1948., str. 303–304.) Oštru osudu egzistencijalizma iznosi i Ranko Marinković 1949. godine u časopisu «Hrvatsko kolo» (br. 2-3, 1949., str. 271–292) u tekstu naslovljenom *O teoriji i praksi građanske dramaturgije*.

15 GUSTAV KRKLEC, *Gusta magla nihilizma. Još jednom o drami Samuela Becketta*, «Vjesnik u srijedu», 19. 10. 1955., str. 6; GUSTAV KRKLEC, *Igra žmure: S. Beket, Moloa*, «Vjesnik», 20. 12. 1959., str. 7.

16 GUSTAV KRKLEC, *ibid.*, 1955., str. 6.

17 BRANKO GAVELLA, *Londonski kazališni dojmovi*, Književnost i kazalište, Zagreb, Matica hrvatska, 1970., str. 148–150.

18 MIROSLAV KRLEŽA, *Referat na plenumu Saveza književnika (10. XI. 1954.)*, u: *Eseji I*, Sarajevo, Oslobođenje, 1973., str. 339–356.

19 Miroslav Krleža bio je osnivač i ravnatelj Leksikografskog zavoda FNRJ, voditelj projekta Enciklopedije Jugoslavije, jedan od urednika časopisa «Republika» te tajnik JAZU.

konzervativan ukus, kao i njegov utjecaj na hrvatski književni život u cjelini, usporio prodor određenih tendencija modernističke umjetnosti, pa tako i Samuela Becketta, u hrvatsku kulturu.²⁰

Da su ranije spomenute polemike i osude Beckettova rada izostale, vjerojatno bi se prva hrvatska izvedba *U očekivanju Godota* održala 1957. godine kako je i planirano, a ne tek 1966. godine. Nekoliko različitih izvora spominje da se izvedba *Godota* pripremala 1957. godine u Zagrebačkom dramskom kazalištu te da su, iz nepoznatih razloga, probe prekinute neposredno pred premijeru.²¹ Cenzura u to vrijeme nije službeno postojala pa stoga pisani tragovi o zabrani određene izvedbe ne postoje. Uprave kazališta imenovane su po političkoj podobnosti i brinule su se da predstave ocijenjene kao subverzivne ili nepoželjne ne budu izvedene ili da s repertoara pojedinog kazališta nestanu nakon svega nekoliko izvedbi.²² Hrvatska praiizvedba *U očekivanju Godota* održala se u vrijeme kad je taj tekst prihvaćen kao klasik modernog kazališta u svjetskim razmjerima i stoga ne iznenađuje da je u svim osvrtima na predstavu istaknuto da je Zagreb predugo čekao na tu izvedbu.²³ Redatelj prve hrvatske izvedbe *U očekivanju Godota* Zvonimir Bajsić tekst čita i postavlja kao komediju, naglašavajući humor. Takvim je čitanjem i postavom tekst lišen dimenzija tjeskobe i beznađa, a izbjegnute su moguće nepoželjne političke interpretacije. No hrvatski su kazališni kritičari redom izrazili svoje nezadovoljstvo predstavom koja je Beckettov dramski tekst lišila tragične i groteskne dimenzije²⁴ uz zaključak da je «u najmanju ruku nelagodno konstatirati da zagrebački kazališni život nije kadar pružiti dostojnu izvedbu ovog kapitalnog djela u vrijeme kad je ono postalo opća svojina kazališta.»²⁵

Redatelj Mladen Škiljan, koji je pripremao izvedbu *U očekivanju Godota* godi-

- 20 Usporedi: PETAR SELEM, *Hrvatsko glumište i njegovo ozračje u drugoj polovici XX. stoljeća (1)*, «Forum», br. 4-6, 2005., str. 606.
- 21 NOVAK SIMIĆ, *Šizofrenični svijet Samuela Becketta*, «Republika», br. 2-3, 1957., str. 25; MILENA BEKIĆ, *Nije došao: Samuel Beckett, U očekivanju Godota*, «Studentski list», 12. 6. 1981., str. 15; D. ERCEG, *Beckett više ne šokira*, «Vjesnik», 7. 12. 1966., str. 4; VLADO MAĐAREVIĆ, *Sezona u kazalištu*, «Kolo», br. 5, 1970., str. 414-434.
- 22 IGOR MRDULJAŠ, *Kako uspraviti kazalište ili vlast se ne da vući za nos*, «Scena», br. 2-3, 1990., str. 202-207.
- 23 JOZO PULJIZEVIĆ, *Događaj u čekanju, Samuel Beckett: U očekivanju Godota*, «Vjesnik», 12. 10. 1966., str. 4; NIKOLA BATUŠIĆ, *Sezona u kazalištu: S. Beckett, U očekivanju Godota*, «Republika», br. 3-4, 1966., str. 152-153.
- 24 Usp. MARIJA GRGIČEVIĆ, *Korak natrag*, «Večernji list», 12. 12. 1966., str. 5; NIKOLA BATUŠIĆ, *Sezona u kazalištu: S. Beckett, U očekivanju Godota*, «Republika», br. 3-4, 1966., str. 152-153; JOZO PULJIZEVIĆ, *Događaj u čekanju, Samuel Beckett: U očekivanju Godota*, «Vjesnik», 12. 12. 1966., str. 4; MANI GOTOVAC, *Godot kakvog nismo očekivali*, «Telegram», 16. 12. 1966., str. 6.
- 25 MARIJA GRGIČEVIĆ, *Korak natrag*, «Večernji list», 12. 12. 1966., str. 5.

nu dana ranije, 1958. godine, postavlja *Svršetak igre* (*Fin de partie*) na pozornici Zagrebačkog dramskog kazališta, unatoč i dalje prisutnim glasovima otpora. Pero Kvrgić, jedan od glavnih glumaca u Škiljanovom *Svršetku igre*, desetljećima kasnije svjedoči da je «sekretarica» za kulturna pitanja prijetila da će predstavu skinuti s programa, da je Mladen Škiljan nazivan «Beckettovskim frankofilom» i da su predstavu uspjeli postaviti unatoč «Krlježinom kulturnom i antibekettovskom utjecaju». ²⁶ Becketta Škiljan poima kao autora koji se bavi problemima suvremenog čovjeka, poput otuđenja i nemogućnosti pronalaska smisla te tvrdi da Beckettovi tekstovi afirmiraju život i da su daleko od pesimizma i dekadencije. ²⁷ *Svršetak igre* čita kao komad o svijetu nakon katastrofe (atomske bombe) u kojem obitavaju posljednja živuća stvorenja. Prva je hrvatska izvedba *Svršetka igre*, ujedno i prva izvedba jedne Beckettove drame u Hrvatskoj uopće, izazvala različite reakcije i sudove. Ivo Hergešić *Svršetak igre* čita kao komad o osamljenosti. ²⁸ Kazališni kritičar *Studentskog lista* Becketta veže uz Sartrea i Camusa i *Svršetak igre* shvaća kao egzistencijalističku dramu ²⁹, dok Vlado Mađarević Beckettove drame shvaća kao odraz stanja uma izoliranog građanskog čovjeka izgubljenog u suvremenom društvu lišenom značenja. ³⁰ Na tragu Krkleca i Mađarevića, Beckettove tekstove osuđuje i Saša Vereš, koji ih shvaća kao zrcalo u kojima se odražava umorni građanski svijet. Vereš Beckettu zamjera nedostatak angažiranosti, a njegove likove kritizira zbog neaktivnosti i činjenice da ne čine ništa osim što čekaju smrt. ³¹

Istovremeno se objavljuju tekstovi onih koji cijene modernizam i rad Samuela Becketta, poput Novaka Simića. Simić u Beckettovim tekstovima nalazi odraz sudbine svih ljudi, ne samo onih koji žive na «kapitalističkom Zapadu» te brani Becketta od optužbi za nihilizam. ³²

26 PERO KVRGIĆ, *Stilske vježbe: Od Becketta do Becketta*, «Vijenac», 19. 10. 2000., str. 32.

27 Programaska knjižica *Svršetka igre*, Zagrebačko dramsko kazalište, 1958.

28 IVO HERGEŠIĆ, *Od Kolara i Kohuta do Becketta*, u: Zapisi o teatru, Zagreb, Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa, 1985., str. 196–202.

29 M. MAHEČIĆ, *Beckettov teatar: Povodom izvedbe Svršetka igre u ZDK-u*, «Studentski list», 28. 10. 1958., str. 8.

30 VLADO MAĐAREVIĆ, *Beckettov Svršetak igre*, «Teatar», br. 6, 1958., str. 62–64.

31 SAŠA VEREŠ, *Eoka, Beckett i jedno popodne u Patrasu*, «Republika», br. 10, 1959., str. 18–19.

32 NOVAK SIMIĆ, *Šizofrenični svijet Samuela Becketta*, «Republika», br. 2-3, 1957., str. 25; NOVAK SIMIĆ, *Za ili protiv Beketa*, «Borba», 16. 11. 1958., str. 9; NOVAK SIMIĆ, *Antidrama – slika razbijene stvarnosti*, «Vjesnik», 1. 3. 1959., str. 7; NOVAK SIMIĆ, *Svijet Samuela Becketta*, «Literatura», br. 12-13, 1959.

Tijekom druge polovine pedesetih godina, i u manjoj mjeri tijekom prve polovine šezdesetih, Beckettovi su se tekstovi dakle u hrvatskoj književnoj javnosti našli usred polemika onih koji i dalje zagovaraju pozicije bliske socijalističkom realizmu te onih koji se zalažu za modernizam, širenje područja umjetničkog izraza i estetski pluralizam. U velikoj mjeri, Beckettova recepcija u Hrvatskoj odražava proces usvajanja modernističkih i avangardnih tendencija u hrvatskoj kulturi nakon raskida sa socijalističkim realizmom i Krležina govora na Kongresu književnika Jugoslavije u Ljubljani (1952.) u kojem naviješta da je, političkom odlukom, socijalistički realizam zamijenjen modernizmom. Književna se i kulturna scena dijelila na one koji ostaju bliski socrealizmu, i pozicijama koje zastupa Miroslav Krleža, i one bliske modernističkim tendencijama, književnostima zapadnog svijeta, okupljene oko časopisa *Krugovi*.³³ Stoga ne čudi da se istovremeno pojavljuju osude Becketta kao nihilističkog i pesimističkog pisca, ali i uvjerenja da je Beckett jedan od najznačajnijih suvremenih pisaca.

Humanistički je pristup Beckettovim tekstovima u Hrvatskoj posve prevladao tijekom šestog desetljeća 20. stoljeća. Od tada se Beckettovi tekstovi poimaju isključivo kao univerzalni prikazi ljudske sudbine u otuđenom svijetu. Takav se pristup u značajnoj mjeri oslanja na tumačenja Beckettovih tekstova iz pera britanskog kazališnog kritičara Martina Esslina.³⁴ Oспорavanja vrijednosti njegovim tekstovima rijetko se pojavljuju. Šezdesete godine 20. stoljeća najplodnije su razdoblje Beckettove recepcije u Hrvatskoj, sudeći prema broju izvedbi i objavljenih prijevoda. Na samom kraju pedesetih godina objavljeni su prijevodi drame *Svi koji padnu* (*All that fall*) i odlomka romana *Malone umire* (*Malone dies*). Na programu radija Zagreb izvedeni su *Ugarci* (*Embers*), *Posljednja vrpca*, *Svi koji padnu* i *Igra*. Ubrzo nakon toga *Ugarci* i *Posljednja vrpca* izvedeni su i na novootvorenoj Javnoj sceni Radija Zagreb te *Divni dani* (*Oh les beaux jours*) 1965. na Komornoj sceni Hrvatskog narodnog kazališta.

Za Beckettovu recepciju u Italiji iznimno je važan, ako ne i ključan, odnos tog autora prema talijanskoj književnosti i jeziku, posebice prema Danteu koji ne-

33 O razilaženju Krleže i mlade generacije hrvatskih književnika više u: BRANIMIR DONAT, *Ambivalentnost kao temeljna estetska i društvena pozicija Miroslava Krleže (poslije 1945.)*, u: O Miroslavu Krleži još i opet, Zagreb, Dora Krupićeva, 2002., str. 333–344.

34 Prijevodi Esslinovih tekstova o kazalištu apsurda objavljeni su u «Republici», br. 1, 1968. i «Mogućnostima», br. 5-6, 1971.

sumnjivo spada među autore koje Beckett iznimno cijeni i čiji se intertekstualni tragovi mogu prepoznati u njegovu opusu.³⁵ Samuel Beckett studirao je francuski i talijanski jezik i književnost na Trinity College u Dublinu, a povremeno je tijekom studija, i nakon njega, zarađivao prevodeći s talijanskog jezika.³⁶ Beckettove biografije otkrivaju da je tijekom studija čitao D'Annunziove *Prose scelte*, pjesme Giosuè Carduccija i Alessandra Manzonia, potom tekstove Boccaccia, Ariosta, Tassa, Leopardija, Macchiavellija i Petrarce. Jedna od ključnih osoba za Beckettov intelektualni razvoj bila je Bianca Esposito, učiteljica kod koje je tijekom studija u Dublinu uzimao privatne sate talijanskog jezika.³⁷ Bianca Esposito potaknula je Beckettovu ljubav prema Danteu radeći s njim na prijevodima i komentarima tekstova tog autora.³⁸ Bez obzira na činjenicu da će Beckettovo zanimanje za talijansku književnost, u godinama nakon studija, ostati skromnije u odnosu na ono koje pokazuje za francusku, njemačku i englesku književnost, naslovi sačuvani u njegovoj privatnoj knjižnici svjedoče o njegovu cjeloživotnom zanimanju za talijanske autore.³⁹ Beckettov odnos prema talijanskim književnicima posebno je zanimao talijanske književne kritičare pa stoga ne čudi da je značajan dio radova unutar Beckettove talijanske bibliografije posvećen upravo navedenoj temi.⁴⁰

Prevoditeljski odgovor na Beckettov je rad u Italiji bio razmjerno brz. Svi su Beckettovi tekstovi prevedeni u Italiji, prevode se kontinuirano, no dio je prije-

- 35 Više u: JOHN PILLING, *Beckett and Italian Literature (after Dante)*, u: The Tragic Comedy of Samuel Beckett ("Beckett in Rome" 17-19 April 2008), ur. D. Guardamagna, R. M. Sebellin, Università degli Studi di Roma Tor Vergata, Roma, Editori Laterza, 2009., str. 5-19.; DANIELLA CASELLI, *Beckett's Dantes: Intertextuality in the Fiction and Criticism*, Manchester, Manchester University Press, 2005.
- 36 Više u: NORMA BOUCHARD, *Recovering Beckett's Italian Translations*, «Journal of Beckett Studies», XV(2008), 1-2, str. 145-159. Samuel Beckett Italiju je posjetio u kasno proljeće i ljeto 1927. godine. U zemlju se povremeno vraćao na kraće odmore tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina (usp. JAMES KNOWLSON, *Damned to Fame: The Life of Samuel Beckett*, New York, Grove Press, 1996.)
- 37 U uvodnoj priči zbirke *More Pricks than Kicks*, "Dante and the Lobster", pripovjedač opisuje atmosferu u školi stranih jezika te glavnog junaka Belacqua koji se muči s interpretacijom Danteova *Raja*. Belacquina učiteljica talijanskog jezika u priči oblikovana je prema Bianci Esposito.
- 38 JAMES KNOWLSON, *Damned to Fame: The Life of Samuel Beckett*, New York, Grove Press, 1996., str. 67-68.
- 39 Tijekom cijelog života čuvao je primjerke *Decamerona*, *Božanstvene komedije*, *Oslobođenog Jeruzalema*, Machiavellijeve *Istorie fiorentine*, Leopardijeve *Cante*, Petrarcline *Rime* te dvije komedije Giuseppea Giacose. Usp. MARK NIXON, DIRK VAN HULLE, *Samuel Beckett's Library*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013.
- 40 Primjerice, DANIELLA CASELLI, *Beckett's Intertextual Modalities of Appropriation: The case of Leopardi*, «Journal of Beckett Studies», 6.1, 1996., str. 1-24.; TATIANA CHEMI, *Beckett, Pirandello e il metateatro*, u: *Tegole dal cielo. L'effetto Beckett nella cultura italiana*, vol. 2, ur. G. Alfano, A. Cortellessa, Roma, Edup, 2006., str. 121-139; GABRIELE FRASCA, *Dante in Beckett*, «Esperienze letterarie», 10. 4, 1985., str. 37-55.

voda danas postao teže dostupan.⁴¹ Prijevodi dramskih tekstova objavljeni su i u sabranom izdanju.⁴² Među najaktivnijim prevoditeljima bili su Carlo Fruttero i Aldo Tagliaferri. Na ranu je Beckettovu talijansku recepciju utjecala i činjenica da kao autor nije bio u središtu zanimanja književnika i kritičara okupljenih oko Gruppo 63 i neoavangarde.⁴³ Sve do 1967. godine nije objavljena nijedna duža studija o Beckettovu radu u Italiji, no nakon toga njihov je broj je u stalnom porastu.⁴⁴ U razdoblju od 1955. do 1965. godine Beckettovi su dramski tekstovi izvedeni u brojnim produkcijama diljem Italije, a kazališna se publika s Beckettovim dramskim opusom imala prilike upoznati i tijekom gostovanja stranih trupa. Njegovi se tekstovi izvode kontinuirano, u gradskim kazalištima, ali i u alternativnim kazališnim prostorima. Izvode ih, dakle, i profesionalne i studentske kazališne skupine. Značajan su dio izvedbi svojim interpretacijama obilježili veliki glumci, primjerice Glauco Mauri (u ulozi Krappa u *Posljednjoj vrpci* postavljenoj na scenu u Teatro di via Manzoni, Milano, 1961.) i Laura Adani (kao Winnie u režiji *Divnih dana* u Teatro Stabile u Torinu, 1965. godine)⁴⁵. Od pedesetih godina do 1995. godine *U očekivanju Godota* u Italiji je na pozornici postavljen trideset i šest puta, *Svršetka igre* dvadeset i četiri puta, *Divni dani* devetnaest, a *Posljednja vrpca* jedanaest puta.⁴⁶

Popis izvedbi Beckettovih dramskih tekstova u Hrvatskoj od 1958. godine do

- 41 Za bibliografiju prijevoda vidi DANIELLA CASELLI, *Thinking of 'a Rhyme for „Euganean“: Beckett in Italy*, u: *The International Reception of Samuel Beckett*, ur. M. NIXON, M. FELDMAN, London & New York, Continuum, 2009., str. 229–230.
- 42 SAMUEL BECKETT, *Teatro completo. Drammi. Sceneggiature. Radiodrammi. Pièces televisive*, ur. P. Bertinetti, Biblioteca della Pléiade, Torino, Einaudi, 1994.
- 43 O tom pitanju vidi više u: DANIELLA CASELLI, *ibid.*, 2009., str. 212 i G. ALFANO, A. CORTELESSA, *Long after Beckett*, u: *Tegole dal cielo. L'effetto Beckett* nella cultura italiana, vol. 1, ur. G. Alfano, A. Cortellessa, Roma, Edup, 2006., str. 13.
- 44 Primjerice, RENATO OLIVA, *Samuel Beckett. Prima del silenzio*, Milano, Mursia, 1967.; GIOVANNI CATTANELI, *Samuel Beckett*, Firenze, La Nuova Italia, 1967.; ALDO TAGLIAFERRI, *Beckett e l'iperdeterminazione letteraria*, Milano, Feltrinelli, 1967.; ANGELA GIANNITRAPANI, *Destination Tomb. Introduzione al teatro di Beckett*, Messina, Peloritana Editrice, 1971.; LUIGI FERRANTE, *Beckett. La vita, il pensiero, i testi esemplari*, Milano, Accademia, 1972.; ADA BIMONTE, *Nel labirinto di Samuel Beckett*, Roma, Bulzoni, 1976.; CARLA LOCATELLI, *La disdetta della parola. Lermeneutica del silenzio nella prosa inglese di Samuel Beckett*, Como, Artegrafica Guarisco, 1978.
- 45 Više u: LAURA CARETTI, *Winnie's Italian Stage*, u: *The Tragic Comedy of Samuel Beckett ("Beckett in Rome" 17-19 April 2008)*, ur. D. Guardamagna, R. M. Sebellin, Università degli Studi di Roma Tor Vergata, Roma, Editori Laterza, 2009., str. 364–374.
- 46 Za potpunu teatrografiju vidi: LUCA SCARLINI, *Un altro giorno felice. La fortuna teatrale di Samuel Beckett in Italia 1953-1996*, Firenze, Maschietto & Musolino, 1996.; FRANCO QUADRI, *Beckett in Italia: la fortuna teatrale*, u: *Tegole dal cielo. L'effetto Beckett nella cultura italiana*, vol. 1, ur. G. Alfano, A. Cortellessa, Roma, Edup, str. 177–185.; LUCA SCARLINI, LORENZO ORLANDINI, *Teatrografia di Beckett in Italia*, u: *Tegole dal cielo. L'effetto Beckett nella cultura italiana*, vol. 2, ur. G. Alfano, A. Cortellessa, Roma, Edup, str. 185–202.

danas otkriva da su oni izvođeni razmjerno rijetko, posebice u odnosu na broj izvedbi u Italiji u istom razdoblju, da su povremeno bili posve odsutni s hrvatskih pozornica te da su tekstove izvodila, u danom trenutku, inovativna i eksperimentalna kazališta (Zagrebačko dramsko kazalište, Teatar &TD), neovisne kazališne trupe (Komorni teatar, Teatar za sada, Histrioni) ili studenti Akademije dramske umjetnosti. Na pozornicama profesionalnih kazališta u Hrvatskoj izvedeni su samo *Svršetak igre*, *Divni dani*, *U očekivanju Godota*, *Posljednja vrpca*, *Ugarci* i *Komedija*.

Sedamdesetih godina prošlog stoljeća Beckett u Italiji, ali i Hrvatskoj, stječe status neospornog klasika suvremene književnosti. Tijekom osamdesetih i devedesetih godina u Italiji je objavljen značajan broj monografskih radova o Beckettu koji svjedoče o kontinuiranom i plodonosnom zanimanju za njegovo djelovanje.⁴⁷ Beckettovim se tekstovima pristupa pomoću različitih metodologija i teorijskih pristupa (poput književne semiotike i poststrukturalističkih teorija), no to nije isključivo talijanski fenomen. U sedmom i osmom desetljeću prošlog stoljeća Beckettova hrvatska recepcija i kritika najvećim dijelom ostaju unutar parametara koji su postavljeni tijekom prva dva desetljeća recepcije, iako se, nakon dodjele Nobelove nagrade Samuelu Beckettu 1969. godine, njegova recepcija intenzivira. Objavljeni su novi prijevodi⁴⁸, kao i prvi duži eseji i znanstveni radovi o Beckettovim tekstovima.⁴⁹ Tijekom sedamdesetih godina izvode se *U očekivanju Godota*, *Divni dani* i *Komedija* u kazalištima u Zagrebu i Dubrovniku te *Beznina*, *Izgubljeni*, *Posljednja vrpca* i *Riječi i muzika* na programu radija Zagreb. Godine 1977. objavljen je prijevod *Novela i tekstova nizašto*.⁵⁰ Osamdesetih su godina na pozornicu ponovno postavljeni *U očekivanju Godota*, *Posljednja vrpca* i *Doći-proći*. Početkom devedesetih godina Samuel Beckett privlači zanimanje

47 Primjerice, PAOLO BERTINETTI, *Invito alla lettura di Samuel Beckett*, Milano, Mursia, 1984.; FRANCO QUADRI, RENATA MOLINARI (ur.), *Per Beckett*, Milano, Ubilibri, 1987.; GABRIELE FRASCA, *Cascando. Tre studi su Samuel Beckett*, Napoli, Liguori, 1988.; CARLA LOCATELLI, *Unwording the World. Beckett's Prose Works Since the Nobel Prize*, University of Pennsylvania Press, 1990.; BERNARDINA MORICONI, *Beckett e altro „assurdo“*, Napoli, Guida, 1990.

48 *Mah*, prev. Mira Jurkić-Šunjić, «Mogućnosti», br. 8-9, 1969., str. 902-903; *Izgnanik*, prev. Mirjana Dobrović, «Telegram», 28. 3. 1969., str. 14; *Cascando*, prev. Marijan Novak, «Mogućnosti», br. 8-9, 1969., str. 1006-1011; *Za umiranje*, prev. Mirjana Dobrović, «15 dana», br. 7-8, 1969., str. 58-61; *Plasjivac*, prev. Slobodan Drenovac, «Kamov», lipanj 1970., str. 24-25.

49 BRANKO VULETIĆ, *Čekajući Becketta*, «Književna smotra», br. 1 (1969); IVO VIDAN, *Beckettovi romani izmaka*, «Književna smotra», br. 1 (1969).

50 *Novela i tekstovi nizašto*, prev. Mirjana Dobrović, Zagreb, Društvo hrvatskih književnih prevodilaca, 1976.

generacije hrvatskih književnika i književnih kritičara okupljenih oko časopisa *Quorum*, sklonih postmodernističkoj poetici. Hrvatskoj kulturnoj javnosti predstavljaju dotad nepoznat dio Beckettova opusa, njegove rane tekstove i kratke dramske tekstove,⁵¹ kao i značajan broj prijevoda ključnih kritičkih tekstova o Samuelu Beckettu⁵². U prvom su desetljeću 21. stoljeća objavljeni prijevodi dviju zbirki Beckettove poezije⁵³, romana *Molloy*⁵⁴ i *Murphy*⁵⁵ te kraćih dramskih tekstova (*Katastrofa* i *Kazališni fragmenti*)⁵⁶. U Dubrovniku je u sezoni 2000./2001. postavljen *Svršetak igre*, u režiji Želimira Mesarića, a u Karlovcu 2003. godine *U očekivanju Godota*, u režiji Jasmina Novljakovića. U Hrvatskoj je, kao i u ostatku svijeta, stota godišnjica Beckettova rođenja obilježena posebnim izdanjem časopisa *15 dana* (br. 3) koji donosi prijevod pjesme *Alba*, dramskog teksta *Katastrofa* te niz tekstova i razgovora o Samuelu Beckettu.

I naposljetku nekoliko riječi o produktivnoj recepciji, tj. o recepciji Becketta u tekstovima hrvatskih i talijanskih književnika. Drame bliske Beckettovoj poetici u hrvatskoj su dramskoj književnosti pedesetih i šezdesetih godina razmjerno rijetka pojava, što je razumljivo ako se u obzir uzme činjenica da je model dramskog pisma Miroslava Krleže, u to vrijeme središnje osobnosti hrvatske književnosti i kulturnog života, godinama bio osnovni model hrvatske drame. Naj snažnije intertekstualne veze s novim kazalištem ostvaruje hrvatska radiodramska književnost, koja aktivno prati i slijedi zbivanja i novosti u svjetskoj radiodrami. Produktivna je recepcija svedena na imena Zvonimira Bajsića, Ivicu Ivanca i Vanču Kljakovića. Preuzimaju motive i situacije iz Beckettovih tekstova, posebice iz *U očekivanju Godota*, *Svršetka igre* i *Posljednje vrpce*, npr. prikaz svijet nakon rata ili katastrofa, likovi u parovima, motiv čekanja, dijaloga sa snimkama

51 U brojevima 4 (1990.), 5-6 (1990.) i 1 (1991.) objavljeni su slijedeći prijevodi: *Neupjeli pokušaji* (prev. Mladen Kožul), *Prva ljubav* (prev. Boris Vidović), *Eh Joe* (prev. Milan Živković), *Ne ja* (prev. Jelena Milošević), *Iz napuštenog djela* (prev. Gordana Suntešić), *Ohajska improvizacija* (prev. Milan Živković), *Nacht und traume* (prev. Petra Kosty) i *Dante i jastog* (prev. Snježana Veselica).

52 Prevedeni su tekstovi Deidre Bair, Keira Elama, M.-C. Hubert, Thomasa R. Whitakera, E. M. Ciorana, Johna Fletchera, Raymonda Federmana, Vivien Mercier, Maurice Nadeaua i Alaina Robbe-Grilleta.

53 Bilingualna izdanja Beckettova pjesništva *Pjesme/Poèmes* i *Stihoklepstvo/Mirlitonades* objavljena su u izdanju Ceresa 2001. godine (prev. Dragutin Dumančić).

54 SAMUEL BECKETT, *Molloy*, prev. Gordana Popović, Zagreb, Školska knjiga, 2001.

55 SAMUEL BECKETT, *Murphy*, prev. Igor Buljan, Zagreb, SysPrint, 2010.

56 *Katastrofa* je objavljena u «15 dana», br. 3, 2006., str. 8, a *Kazališni fragmenti 1 i 2* u «Kazalište», br. 27-28, 2006., str. 39-50.

na magnetofonskim vrpcama i sl. Preuzimanje pojedinih elemenata Beckettove dramske poetike prilagođeno je osobnoj poetici pojedinog hrvatskog dramatičara. Hrvatske se drame razlikuju od poljskih ili čehoslovačkih drama apsurdna stoga što se ne mogu čitati kao političke alegorije, što nemaju funkciju političke satire i što gotovo uopće ne problematiziraju društveno-političku realnost i zarobljenost pojedinca unutar određenoga društvenog sustava. U hrvatskim je dramama naglašenija metafizička problematika, a preuzimanje elemenata iz poetika autora novog kazališta ostaje na razini motiva i situacija te se u manjoj mjeri odbacuje tradicionalna dramaturgija.

Samuel Beckett ni u Italiji nema školu sljedbenika, no intertekstualne veze s njegovim tekstovima uspostavljaju romani Giorgia Manganellija, Marosie Castaldi, Vitaliana Trevisana, Ermanna Cavazzonija, Antonia Moresca, Eveline Santangelo⁵⁷ te poezija Gabrielea Frasca, Cosima Orteste, Vita Bonita, Tommasa Ottonieria i Giuliana Mese.⁵⁸ Beckettovo djelovanje predstavlja ključnu referentnu točku poslijeratne talijanske scene, izvršivši širok i raznolik utjecaj, primjerice na tekstove Giuseppea Manfredija, Eduarda Erbe, Claudia Bisia i Spira Scimonea.⁵⁹

* * *

Riječima Daniele Caselli, talijanska recepcija Samuela Becketta ima kompliciranu povijest i više lica.⁶⁰ Beckettova slava u Italiji polako se formirala, no njezin je rast bio postojan i kontinuiran.⁶¹ Bibliografija radova napisanih u Italiji o nekom od aspekata djelovanja Samuela Becketta iznimno je bogata, no radove odlikuje tematska i metodološka heterogenost koja onemogućava jednostavnu

57 LUIGI SEVERI, *Ripartire da zero. La presenza di Beckett nella narrativa italiana*, u: *Tegole dal cielo. L'effetto Beckett nella cultura italiana*, vol. 1, ur. G. Alfano, A. Cortellessa, Roma, Edup, 2006., str. 133–151.

58 PAOLO ZUBLENA, *Resti di Beckett nella poesia italiana*, u: *Tegole dal cielo. L'effetto Beckett nella cultura italiana*, vol. 1, ur. G. Alfano, A. Cortellessa, Roma, Edup, 2006., str. 153–161.

59 TIBERIA DE MATTEIS, *I drammaturghi italiani contemporanei e il modello beckettiano*, u: *Tegole dal cielo. L'effetto Beckett nella cultura italiana*, vol. 1, ur. G. Alfano, A. Cortellessa, Roma, Edup, 2006, str. 187–196.

60 DANIELLA CASELLI, *ibid.*, 2009., str. 210.

61 CARLA LOCATELLI, *An Outline of Beckett Criticism in Italy (ca. 1950s-1990s)*, «Journal of Beckett Studies», 3. 1, 1993., str. 39–57.; DANIELLA CASELLI, *ibid.*, str. 209–234.

klasifikaciju objavljenih radova i njihov sažeti prikaz.⁶² Talijanski su kritičari pisali o svim segmentima i razdobljima Beckettova rada, o njegovim vezama s talijanskim, ali i drugim autorima i umjetnicima.⁶³ Slični se sudovi mogu izreći o Beckettovoj recepciji u hrvatskoj književnoj kritici. No ono što se može zaključiti iz bibliografije prijevoda i radova o Beckettu te teatrografije jest da je u Italiji, ali i Hrvatskoj, Beckett kontinuirano prisutan od prve polovine pedesetih godina 20. stoljeća te da njegova recepcija počinje neposredno nakon premijerne izvedbe *U očekivanju Godota* u Parizu, kao i u velikom broju zemalja. Hrvatska i talijanska recepcija dijele lagano vremensko zakašnjenje u početku recepcije u odnosu na neke druge nacionalne kulture, posebice francusku, englesku, američku i njemačku. Hrvatska se potom u određenoj mjeri može odrediti i kao problematična stoga što se Beckettovo djelo našlo uslijed polemika zagovaratelja estetskog pluralizma i modernističkih tendencija te onih kritičara koji nisu lako odstupili od pozicija bliskih socijalističkom realizmu. Početci su recepcija u obje kulture u značajnoj mjeri vezani uz osobni angažman posrednika poput Carla Fruttera, Alda Tagliaferrija s jedne te Mladena i Alke Škiljan te Zvonimira Bajsića s druge strane Jadrana. Beckettovo se ime, posebice u Hrvatskoj, povezuje s Eugènom Ionescom, Arthurom Adamovim, ali i Jamesom Joyceom i Franzom Kafkom, a Samuel Beckett se u prvom redu shvaća kao dramatičar kazališta apsurdna. Utjecaj Esslinove knjige i Beckettovo vezivanje uz pridjevnik kazališta apsurdna u Italiji je u znatno manjoj mjeri naglašeno. U vrijeme znatnog zanimanja hrvatskog kazališta za autore kazališta apsurdna, tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina, Beckettovi su se tekstovi u Hrvatskoj i najviše izvodili. U Hrvatskoj je u odnosu na Italiju bilo znatno manje izvedbi tekstova u kazalištima i prijevoda Beckettovih tekstova, a taj razmjer nije proporcionalan veličinama dviju zemalja. Talijansku su recepciju zasigurno pospješile i autorove osobne veze s talijanskom kulturom te zanimanje za nju. Do danas u Hrvatskoj nije objavljena nijedna monografija ili dulja znanstvena studija o Beckettu, dok se u Italiji njihov broj mjeri u desetcima. Studije nekih talijanskih kritičara o Beckettu, primjerice Carle Locatelli i

62 LORENZO ORLANDINI, *Bibliografia di Beckett in Italia*, u: *Tegole dal cielo. L'effetto Beckett nella cultura italiana*, vol. 2, ur. G. Alfano, A. Cortellessa, Roma, Edup, 2006., str. 169–184.

63 Na primjer, NADIA FUSINI, *Beckett & Bacon*, Milano, Garzanti, 1993.; MEGGED MATTI, *Dialogo nel vuoto: Beckett e Giacometti*, Metafora, 1993.; SANDRO MONTALTO, *Beckett e Keaton: il comico e l'agnoscia di esistere*, Alessandria, Edizioni dell'Orso, 2006.

Danielle Caselli, imaju međunarodni odjek. Također, talijanski su prevoditelji Beckettova opusa, za razliku od hrvatskih, rano osvijestili Beckettovu bilingvalnost te činjenicu da većinu tekstova piše na dva jezika te tu spoznaju uključili u vlastiti rad.

Do danas *Godot* ostaje prva asocijacija na spomen Beckettova imena među širom publikom u obje zemlje. Beckett se poima prije svega kao dramatičar francuskog jezičnog izraza, autor *Godota*, *Svršetka igre* i *Divnih dana*, predstavnik kazališta apsurda, a tek potom kao romanopisac, pjesnik, prevoditelj, kazališni redatelj itd. Za širu publiku većina opusa ostaje u sjeni središnjih tekstova Beckettova kanona (*U očekivanju Godota*, *Svršetka igre* i romana trilogije). Beckett je u Italiji i Hrvatskoj s vremenom stekao status neospornog klasika moderne književnosti i svima je poznat kao autor iz srednjoškolske lektire. Kao autor, tj. kao ime, slavan je i poznat, no istovremeno je slabo čitan, a u Hrvatskoj i slabo izvođen.

Usporedba hrvatske i talijanske recepcije dokaz je da, bez obzira na niz sličnosti, svaka kultura na svoj način prima opus pojedinog autora. Usporedba također ukazuje na činjenicu da ne postoji jedan Beckett već da on, kao i ostali autori, u svakoj kulturi poprima novo lice, ovisno o načinu na koji ga ta kultura, u skladu s vlastitim prilikama, književnom tradicijom i kulturnim kontekstom, prevodi, izvodi, čita, tumači i predstavlja. Takve nam studije puno više otkrivaju o primateljskim književnostima i kulturama nego o samom autoru.

Samuel Beckett between the two coasts of the Adriatic Sea

The aim of this paper is to present and compare the Italian and Croatian reception of Samuel Beckett's work during the second half of the 20th Century. The translations of Beckett's texts, literary and theatrical reviews and productions in theatres are taken into consideration, as well as the intertextual relations established between Beckett's texts and Croatian and Italian writers. The main differences in the Croatian and Italian reception, that are a result of the differences in political, social and cultural conditions in respec-

tive countries, are pointed out. The aim of the paper is to determine how Beckett's work was valued and interpreted in Croatian and Italian culture. The methodological and theoretical support is offered by the contemporary theories of theatre, the theory of reception and Reader-Response Criticism.

•
Keywords:

Samuel Beckett, The Theatre of the Absurd, reception, Italian literature, Croatian Literature

BIBLIOGRAFIJA

- NORMA BOUCHARD, *Recovering Beckett's Italian Translations*, u: «Journal of Beckett Studies», XV(2008), 1- 2, str. 145–159.
- LAURA CARETTI, *Winnie's Italian Stage*, u: *The Tragic Comedy of Samuel Beckett, Beckett in Rome*, ur. D. Guardamagna, R. M. Sebellin, Università degli Studi di Roma Tor Vergata, Roma, Editori Laterza, 2009., str. 364–374.
- DANIELA CASELLI, *Beckett's Dantes: Intertextuality in the Fiction and Criticism*, Manchester, Manchester University Press, 2005.
- DANIELA CASELLI, *Thinking of 'a Rhyme for „Euganean“: Beckett in Italy*, u: *The International Reception of Samuel Beckett*, ur. Mark Nixon, Matthew Feldman, London & New York, Continuum, 2009., str. 209–234.
- YVES CHEVREL, *De l'influence à la réception critique*, u: *La Recherche en littérature générale et comparée. Aspects et problèmes*, Paris, S. F. L. G. C., 1983., str. 89–107.
- TIBERIA DE MATTEIS, *I drammaturghi italiani contemporanei e il modello beckettiano*, u: *Tegole dal cielo. L'effetto Beckett“ nella cultura italiana*, vol. 1, ur.

- Giancarlo Alfano, Andrea Cortellessa, Roma, Edup, 2006., str. 187–196.
- BRANIMIR DONAT, *Ambivalentnost kao temeljna estetska i društvena pozicija Miroszlava Krležje (poslije 1945.)*, u: *O Miroszlavu Krležji još i opet*, Zagreb, Dora Krupičeva, 2002., str. 333–344.
- BRANKO GAVELLA, *Londonski kazališni dojmovi*, Književnost i kazalište, Zagreb, Matica hrvatska, 1970., str. 143–184.
- HERGEŠIĆ IVO, *Od Kolara i Kohuta do Becketta*, u: *Zapisi o teatru*, Zagreb, Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa, 1985., str. 196–202.
- JAMES KNOWLSON, *Damned to Fame: The Life of Samuel Beckett*, New York, Grove Press, 1996.
- MIROSLAV KRLEŽA, *Referat na plenumu Saveza književnika (10. XI. 1954.)*, u: *Eseji I*, Sarajevo, Oslobođenje, 1973., str. 339–356.
- PERO KVRGIĆ, *Stilske vježbe: Od Becketta do Becketta*, u: «Vijenac», 19. 10. 2000., str. 32.
- CARLA LOCATELLI, *An Outline of Beckett Criticism in Italy (ca. 1950s-1990s)*, u: «Journal of Beckett Studies», 3. 1, 1993., str. 39–57.
- VLADO MAĐAREVIĆ, *Beckettov Svršetak igre*, u: «Teatar», br. 6, 1958., str. 62–64.
- M. MAHEČIĆ, *Beckettov teatar: Povodom izvedbe Svršetka igre u ZDK-u*, u: «Studentski list», 28. 10. 1958., str. 8.
- MCDONALD RONAN, *Beckett Criticism*, u: *The Cambridge Introduction to Samuel Beckett*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006., str. 116–126.
- IGOR MRDULJAŠ, *Kako uspraviti kazalište ili vlast se ne da vući za nos*, «Scena», br. 2-3, 1990., str. 202–207.
- MARK NIXON, MATTHEW FELDMAN, *Introduction: 'Getting Know' – Samuel Beckett's International Reception*, u: *The International Reception of Samuel Beckett*, ur. Mark Nixon, Matthew Feldman, London & New York: Continuum, 2009., str. 1–8.
- MARK NIXON, DIRK VAN HULLE, *Samuel Beckett's Library*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013.
- LORENZO ORLANDINI, *Bibliografia di Beckett in Italia*, u: *Tegole dal cielo. L'effetto Beckett nella cultura italiana*, vol. 2, ur. Giancarlo Alfano, Andrea Cortellessa, Roma, Edup, 2006., str. 169–184.
- DAVID PATTIE, *Criticism*, u: *Samuel Beckett*, London & New York, Routledge, 2000., str. 103–201.

- JOHN PILLING, *Beckett and Italian Literature (after Dante)*, u: *The Tragic Comedy of Samuel Beckett, Beckett in Rome*, ur. D. Guardamagna, R. M. Sebellin, Università degli Studi di Roma Tor Vergata, Roma, Editori Laterza, 2009., str. 5–19.
- FRANCO QUADRI, *Beckett in Italia: la fortuna teatrale*, u: *Tegole dal cielo. L'effetto Beckett" nella cultura italiana*, vol. 1, ur. Giancarlo Alfano, Andrea Cortellessa, Roma, Edup, 2006., str. 177–185.
- LUCA SCARLINI, *Un altro giorno felice. La fortuna teatrale di Samuel Beckett in Italia 1953-1996*, Firenze, Maschietto & Musolino, 1996.
- LUCA SCARLINI, LORENZO ORLANDINI, *Teatrografia di Beckett in Italia*, u: *Tegole dal cielo. L'effetto Beckett" nella cultura italiana*, vol. 2, ur. Giancarlo Alfano, Andrea Cortellessa, Roma, Edup, 2006., str. 185–202.
- PETAR SELEM, *Hrvatsko glumište i njegovo ozračje u drugoj polovici XX. stoljeća (1)*, u: «Forum», br. 4-6, 2005.
- LUIGI SEVERI, *Ripartire da zero: la presenza di Beckett nella narrativa italiana*, u: *Tegole dal cielo. L'effetto Beckett" nella cultura italiana*, vol. 1, ur. Giancarlo Alfano, Andrea Cortellessa, Roma, Edup, 2006., str. 133–152.
- NOVAK SIMIĆ, *Šizofrenični svijet Samuela Becketta*, u: «Republika», br. 2-3, 1957., str. 25.
- NOVAK SIMIĆ, *Za ili protiv Beketa*, u: «Borba», 16. 11. 1958., str. 9.
- NOVAK SIMIĆ, *Antidrama – slika razbijene stvarnosti*, u: «Vjesnik», 1. 3. 1959., str. 7.
- NOVAK SIMIĆ, *Svijet Samuela Beckett*, u: «Literatura», br. 12-13, 1959.
- PAUL VAN TIEGHEM, *Usporedna književnost*, Beograd, Naučna knjiga, 1955.
- SAŠA VEREŠ, *Eoka, Beckett i jedno popodne u Patrasu*, u: «Republika», br. 10, 1959., str. 18–19.
- PAOLO ZUBLENA, *Resti di Beckett nella poesia italiana di oggi*, u: *Tegole dal cielo. L'effetto Beckett" nella cultura italiana*, vol. 1, ur. Giancarlo Alfano, Andrea Cortellessa, Roma, Edup, 2006., str. 153–162.